

תלמוד תורה ודיני שכנים

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כ עמוד ב

מתני'. חנות שבחצר - יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן מקול הנכנסין ומקול היוצאין; אבל עושה כלים, יוצא ומוכר בתוך השוק; ואינו יכול למחות בידו ולומר לו: איני יכול לישן לא מקול הפטיש ולא מקול הריחים ולא מקול התינוקות.

גמ'. מ"ש רישא ומ"ש סיפא? ...אלא אמר רבא: סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן, ומתקנת יהושע בן גמלא ואילך. דאמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל; שבתחלה, מי שיש לו אב - מלמדו תורה, מי שאין לו אב - לא היה למד תורה, מאי דרוש? ולמדתם אותם - ולמדתם אתם, התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? כי מציון תצא תורה; ועדיין מי שיש לו אב - היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב - לא היה עולה ולמד, התקינו שיהו מושיבין בכל פלך ופלך; ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו - מבעיט בו ויצא, עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן, שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע. אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: עד שית לא תקביל, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא. וא"ל רב לרב שמואל בר שילת: כי מחית לינוקא, לא תימחי אלא בערקתא דמסנא, דקארי - קארי, דלא קארי - ליהו צוותא לחבריה.

רש"י שם

מאי שנא רישא - דקתני יכול לומר איני יכול לישן מקול הנכנסין והיוצאין וסיפא קתני אינו יכול לומר לו איני יכול לישן מקול התינוקות.

סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן - ואף על גב דקול הבא מחמת אחרים לא מצי מחויי.

משום תקנת יהושע בן גמלא - אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני כדאמר ביבמות (דף סא).

ולמדתם אותם - האב עלמנו מורה ללמדו.

לסופר יהודי - מלמד תינוקות.

- מה העקרון המחודש בתקנת יהושע בן גמלא, מדוע היו שלבי ביניים עד לתקנתו. מדוע בעקבות תקנתו נסבב ההיתר ללמד תינוקות בחצר. מה היקף ההיתר ללמד תינוקות בחצר.

ספרי דברים פרשת ואתחנן פסקא לד

ושננתם לבניך, אלו תלמידיך, וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אשר בבית אל אל אלישע, וכי בני נביאים היו והלא תלמידים היו, אלא מיכן לתלמידים שקרויים בנים, וכן הוא אומר ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע, וכי בני נביאים היו והלא תלמידים היו אלא שהתלמידים קרויים בנים, וכן אתה מוצא בחזקיהו מלך יהודה שלמד כל התורה לישראל וקראם בנים שנאמר בני אתה אל תשלו, וכשם שהתלמידים קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנאמר ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד, ואומר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו מלך ישראל ויבך ויפל על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק א

הלכה א נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, אבל קטן אביו חייב ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם, ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד.

הלכה ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאין בנו, שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים, אם כן למה נצטוה על בנו ועל בן בנו, להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו.

לחם משנה הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה ג

[ג] וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם וכו'. זה לא מצאתי מפורש. ומהרי"ק ז"ל כתב דמסברא ידע ליה... ויש להסתפק אם זה שכתב רבינו וחייב לשכור הוא מדרבנן או מדאורייתא... ואפשר לי לומר דהוא מדרבנן ויצא לו לרבינו מהא דאמרינן בפ' לא יחפור (דף כ"א) אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וכו' שבתחלה מי שיש לו אב היה מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם כלומר שהאב בעצמו חייב ללמדו ואם אינו יודע האב ללמד אינו חייב לשכור התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו' דמשמע דמכח התקנה חייב ללמד אותו בשכר. ודברי מהר"ם אפשר ליישב דה"ק כשהאב יודע ללמד כייפינן ליה שילמד או ישכור שכיון שהוא יודע הרי מוטל עליו המצוה ולכך כייפינן ליה שילמד או ישכור אבל אם אינו יודע ללמד לא כייפינן ליה לשכור כיון דאין עליו מוטל המצוה דשכירות הוא מדרבנן כדפרישית. זה נראה לי לומר בדוחק... ומ"מ קשה דמכח דברי הגמרא בפ"ק דקדושין דעד היכן חייב ללמד משמע דלבן בנו חייב ללמדו בשכר דעל כרחין התם בשכר קמיירי כדפירשנו...

חתם סופר מסכת בבא בתרא דף כא עמוד א

אלא אמר רבא סיפא אתאן לתשב"ר... ונ"ל עוד פשוט דודאי מאז ומעולם הי' מלמדי תינוקות בישראל בכל עיר ועיר כי מי שיש לו אב שחייב ללמוד בנו שכרו האבות מלמדי לבניהם והרי זה הי' קללות יעקב אבינו לשמעון אחלקם ביעקב שיהי' מלמדי תינוקות ועיי' לקמן כ"ב ע"א תוס' ד"ה קינאת וכו' ע"ש שכתבו שזה לא הי' בכלל עשר תקנו' ולא כ' בקיצור שהרי עזרא קדי' ליהושע ב"ג טובא אע"כ כהנ"ל דכבר הי' מלמדי תינוקות מימות עולם למי שיש לו אב. אך בשאר אז דרשי ולמדתם אתם. ולא הי' החיוב מוטל על הציבור אלא על האב או על עצמו. מל"ש ששום יחיד לא התחייב לסבול ריבוי דרך וקול תינוקות והאב ימציא לבניו מקום שיפויסו השכני' לסבול אך משתיקנו יהושע ב"ג והוטל על הציבור א"כ ה"ה על כל יחיד אפי' מי שאין לו בן היטל חיובו של בן זה לסייעו לאביו או להציבור להניחו לגור בשכונתו.

ונ"ל עוד דגוף הדין לאו מיהושע ב"ג ואילך נתחדש אלא כן הוא מעיקור הדין וכל מצווה המוטלת על הציבור לסייעו ז"א כגון מוהל דמילת הבני' מוטל על כל ישראל למי שאין לו אב ה"ה כשיש לו אב עכ"פ מוטל על כל ישראל להניח לדור המוהל בשכונתם או רופא נפשות וכן תפלה בציבור. אך תשב"ר מאז לא הי' מוטל אלא על האב לא סבלו השכני' הזיקא דדהו וחזית יהושע ב"ג להטיל גם זה על הציבור. וס"ל לרבא ה"ה על היחידים שלא יכלו לומר לך לבה"כ שבעיר וכהנ"ל.